

ข้อพิพาทระหว่างประเทศเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาที่ประเทศไทยมีส่วนเกี่ยวข้อง International Intellectual Property Disputes Involving Thailand

กฤษฎา มุงคุณ¹

Kritsada Mungkhun

(Received: June 12, 2025, Revised: December 18, 2025, Accepted: December 18, 2025)

บทคัดย่อ

ข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่มีประเทศไทยเกี่ยวข้องหรือเป็นคู่พิพาทสะท้อนถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างระบบกฎหมายภายในประเทศกับพันธกรณีระหว่างประเทศในบริบทของเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะภายใต้กรอบของความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (TRIPS Agreement) ภายใต้องค์การการค้าโลก (WTO) ตลอดจนความตกลงการค้าเสรีทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี อาทิ ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (CPTPP) และความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ข้อพิพาทสำคัญที่มีประเทศไทยเข้าเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกรณีศึกษาว่าด้วยการใช้มาตรการอนุญาตให้ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (Compulsory Licensing: CL) ซึ่งเกี่ยวพันกับการตีความ มาตรา 31 แห่งความตกลง TRIPS อันว่าด้วยเงื่อนไขการใช้สิทธิโดยรัฐเพื่อวัตถุประสงค์ด้านสาธารณสุข และการบังคับใช้ภายใต้พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งเปิดช่องให้รัฐสามารถใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเพื่อประโยชน์สาธารณะได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้ ยังเปรียบเทียบกับข้อพิพาทในมิติของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications: GI) ซึ่งสัมพันธ์กับ มาตรา 22–24 แห่ง TRIPS Agreement ว่าด้วยขอบเขตและระดับการคุ้มครองชื่อแหล่งภูมิศาสตร์ และการบังคับใช้ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ที่สะท้อนพัฒนาการของไทยในการรองรับมาตรฐานกฎหมายระหว่างประเทศในระดับสากล นอกจากนี้ บทความยังขยายการวิเคราะห์ไปสู่ประเด็นการดำเนินคดีข้ามเขตอำนาจศาล (Cross-Border Litigation) ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการตีความหลักภูมิอำนาจเหนือตัวบุคคล (Personal Jurisdiction) และการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของผู้ประกอบการไทยในต่างประเทศ

คำสำคัญ: ข้อพิพาททรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศ, ความตกลงทริปส์, กระบวนการระงับข้อพิพาทขององค์การการค้าโลก

¹ นักวิชาการอิสระ, เลขที่ 1 ถนนพระอาทิตย์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10400, kritsada.mu@ocs.go.th

Independent Scholar, No. 1 Phra Athit Road, Phra Borom Maha Ratchawang Subdistrict, Phra Nakhon District, Bangkok 10400, Thailand, kritsada.mu@ocs.go.th

Abstract

International intellectual property (IP) disputes involving Thailand as a party or stakeholder illustrate the complex interaction between domestic law and international obligations in the context of globalized trade. This is particularly evident under the framework of the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement) within the World Trade Organization (WTO), as well as under bilateral and plurilateral free trade agreements such as the Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP) and the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP).

This article analyzes major disputes in which Thailand has been involved, focusing on case studies concerning the use of Compulsory Licensing (CL) under Article 31 of the TRIPS Agreement—specifically regarding the conditions under which states may authorize the use of patented inventions for public health purposes and its implementation under Thailand’s Patent Act B.E. 2522 (1979) and subsequent amendments, which allow state use of patents for public benefit in conformity with international law. The article also compares Thailand’s experience in disputes over Geographical Indications (GIs) under Articles 22–24 of the TRIPS Agreement and the Geographical Indications Protection Act B.E. 2546 (2003), which reflects Thailand’s efforts to harmonize domestic law with international IP standards. Moreover, the discussion extends to Cross-Border Litigation involving personal jurisdiction and the protection of Thai IP holders abroad, highlighting challenges in enforcing IP rights across multiple jurisdictions.

Keywords: International Intellectual Property Disputes, TRIPS Agreement, WTO Dispute Settlement Mechanism

1. ความนำ

ศาสตราจารย์ Laurence R. Helfer แห่งมหาวิทยาลัยดัก (Duke University) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยว่า *“International intellectual property law is no longer merely a set of technical rules governing private rights, but rather a dynamic system interwoven with trade, health, culture, and development policies.”* (กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศไม่ได้เป็นเพียงระบบข้อบังคับทางเทคนิคด้วยสิทธิส่วนบุคคลอีกต่อไป หากแต่เป็นระบบพลวัตซึ่งเชื่อมโยงกับการค้า สาธารณสุข วัฒนธรรม และนโยบายการพัฒนา)²

² Laurence R. Helfer, *Regime shifting : the TRIPS agreement and new dynamics of international intellectual property lawmaking*, 1st ed.. (New York : United Nations University, 2004), p. 1. (แปลโดยผู้เขียน).

คำกล่าวนี้สะท้อนความเป็นจริงของระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์อย่างชัดเจน อีกทั้ง ความซับซ้อนของข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญาในเวทีระหว่างประเทศมิได้เป็นเพียงข้อพิพาทระหว่างเอกชนเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ ความมั่นคงทางสาธารณสุข ผลประโยชน์สาธารณะ รวมถึงดุลยภาพเชิงเศรษฐกิจระหว่างประเทศในภาพรวมอีกด้วย³

อนึ่ง ประเทศไทยในฐานะประเทศกำลังพัฒนาและสมาชิกขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ต้องดำเนินนโยบายกฎหมายภายในประเทศให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะภายใต้ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPS Agreement) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้⁴ ทั้งนี้ ยังมีข้อผูกพันอื่นภายใต้ข้อตกลงการค้าเสรีทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี เช่น ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership: CPTPP) และความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership: RCEP) ซึ่งต่างก็มีบทบัญญัติว่าด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในรูปแบบที่เข้มข้นและซับซ้อนยิ่งขึ้น⁵

ในทางปฏิบัติ ประเทศไทยเคยมีข้อพิพาทสำคัญในระดับระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับมาตรการด้านทรัพย์สินทางปัญญาลายกรณี เช่น การอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (Compulsory Licensing) สำหรับยาต้านไวรัสเอชไอวี (Human Immunodeficiency Virus: HIV) ซึ่งสะท้อนถึงการรักษาดุลยภาพระหว่างสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญากับสิทธิในการเข้าถึงสาธารณสุขของประชาชน⁶ อีกทั้ง ยังมีข้อพิพาทเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications: GI) อาทิ กรณีการขอจดทะเบียนข้าวหอมมะลิไทยในสหรัฐอเมริกา⁷ รวมถึงข้อพิพาทด้านเครื่องหมายการค้าและลิขสิทธิ์ที่เกิดขึ้นในบริบทของการค้าข้ามพรมแดนที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว⁸

ควรกล่าวด้วยว่า การเข้าสู่ข้อพิพาทในระดับระหว่างประเทศดังกล่าว ยังนำพาประเทศไทยเข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาทของ WTO ซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการทางกฎหมายที่มีผลผูกพันสูงและต้องอาศัยความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายระหว่างประเทศเชิงลึก⁹ นอกจากนี้ การดำเนินคดีข้ามเขตอำนาจศาล

³ Frederick M. Abbott, TRIPS in Seattle : the not-so-surprising failure and the future of the TRIPS agenda, *Berkeley Technology Law Journal* 18 (1) (2003), pp. 469-495.

⁴ โปรดดู World Trade Organization (WTO). Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement). Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1C, 1994.

⁵ Yong-Shik Lee, *Law and development : theory and practice*, 2nd ed., (London : Routledge, 2021), p. 87.

⁶ Sean Flynn, Aisling Ghealbhain, and Mike Palmedo, An economic justification for open access to essential medicines in developing countries, *Journal of Law, Medicine & Ethics* 37 (2) (2009), pp. 313-321.

⁷ Mark Ritchie, The Thai jasmine rice GI case : the global politics of geographical indications, *The Journal of World Intellectual Property*, 17 (5-6) (2014), pp. 205-219.

⁸ Daniel Gervais, *Intellectual property, trade and development : strategies to optimize economic development in a TRIPS plus Era*, 1st ed., (Oxford : Oxford University Press, 2010), p. 622.

⁹ William J. Davey, *The WTO dispute settlement system*, 1st ed., (Cambridge : Cambridge University Press, 2005), p. 45.

(Cross-Border Litigation) ในศาลต่างประเทศ หรืออนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ ยิ่งทำให้ข้อพิพาททรัพย์สินทางปัญญากลายเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระบบกฎหมายหลายเขตอำนาจศาลในเวลาเดียวกัน¹⁰

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนมุ่งศึกษาประเด็นข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่มีประเทศไทยเป็นภาคีในฐานะกรณีศึกษา เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการของกรอบกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในที่สัมพันธ์กัน โดยเฉพาะกรณีการใช้มาตรการอนุญาโตให้ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (CL) อันเกี่ยวข้องกับ การตีความมาตรา 31 แห่งความตกลง TRIPS Agreement การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ตามมาตรา 22-24 แห่งความตกลงเดียวกัน ตลอดจนประเด็นการดำเนินคดีข้ามเขตอำนาจศาลที่สะท้อนความท้าทายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ประกอบการไทยในต่างประเทศ บทความนี้มุ่งศึกษาข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่ประเทศไทยเกี่ยวข้องในระดับระหว่างประเทศ โดยเน้นการวิเคราะห์กรอบกฎหมาย ผลกระทบต่อกฎหมายภายในและนโยบายสาธารณะ และเสนอข้อสังเกตเชิงวิชาการต่อแนวทางเชิงนโยบายของไทย

2. กรอบกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความตกลง TRIPS Agreement ภายใต้องค์การการค้าโลก (WTO)

จากการศึกษาพบว่า ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (TRIPS Agreement) เป็นหนึ่งในภาคผนวกที่สำคัญของความตกลงมารราเคชว่าด้วยการจัดตั้งองค์การการค้าโลก (Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization) ปี พ.ศ. 2537 (ค.ศ. 1994) ซึ่งถือเป็นสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่สร้างมาตรฐานขั้นต่ำของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่มีผลผูกพันในระดับสากลเป็นครั้งแรก¹¹ ซึ่ง TRIPS Agreement ได้กำหนดให้สมาชิก WTO ทุกประเทศต้องตรากฎหมายภายในที่รับรองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาหลัก 7 ประเภท ได้แก่ สิทธิบัตร (Patents) เครื่องหมายการค้า (Trademarks) ลิขสิทธิ์ (Copyright) สิทธิเกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ (Industrial Designs) ความลับทางการค้า (Trade Secrets) สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications) และการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่¹²

ประการสำคัญ TRIPS Agreement ยังมีบทบัญญัติว่าด้วยข้อยกเว้นที่เปิดโอกาสให้รัฐสมาชิกสามารถใช้มาตรการเพื่อประโยชน์สาธารณะ เช่น มาตรา 31¹³ ว่าด้วยการอนุญาตให้ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (CL) ซึ่งประเทศไทยเคยใช้ในกรณียาต้านไวรัส HIV¹⁴ มีข้อสังเกตด้วยว่า กระบวนการระงับข้อพิพาทภายใต้ WTO

¹⁰ Gary B. Born and Peter B. Rutledge, *International civil litigation in United States courts*, 5th ed., (New York : Aspen Publishers, 2015), p. 812.

¹¹ World Trade Organization (WTO), Op. cit.

¹² Carlos M. Correa, *Intellectual property rights, the WTO and developing countries : the TRIPS agreement and policy options*, 1st ed., (New York : Zed Books, 2007), p. 13.

¹³ TRIPS Agreement, Article 31: Other Use Without Authorization of the Right Holder.

¹⁴ Frederick M. Abbott, Op. cit., p. 317.

Dispute Settlement Understanding หรือ DSU ยังทำให้ข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญากลายเป็นข้อพิพาทระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันอย่างแท้จริง¹⁵

ทั้งนี้ ประเทศไทยในฐานะภาคีสมาชิก WTO เอง ก็ได้ดำเนินการตรากฎหมายภายในให้สอดคล้องกับพันธกรณีภายใต้ TRIPS Agreement โดยเฉพาะพระราชบัญญัติว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาสาขาต่าง ๆ ได้แก่ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 (แก้ไขเพิ่มเติม) ซึ่งครอบคลุมถึงสิทธิบัตรการประดิษฐ์ อนุสิทธิบัตร และสิทธิบัตรออกแบบผลิตภัณฑ์ พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2558 และ 2565) ตลอดจนพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 รวมถึงกฎหมายว่าด้วยความลับทางการค้าและสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำตามกรอบของ TRIPS Agreement และเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของประเทศในการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในเวทีการค้าระหว่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

ทรงชนะของผู้เขียนมีว่า แม้ TRIPS Agreement จะเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับมาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับโลก แต่การตีความมาตรา 31 และบทบัญญัติว่าด้วยข้อยกเว้นเพื่อประโยชน์สาธารณะ ยังคงเป็นประเด็นถกเถียงในทางกฎหมายและนโยบายอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะคำถามว่า “ขอบเขตของคำว่าเพื่อประโยชน์สาธารณะ” ควรตีความกว้างเพียงใดจึงไม่กระทบสิทธิของผู้ถือสิทธิบัตรมากเกินไป ในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป มักตีความมาตรา 31 อย่างเคร่งครัดและเน้นการคุ้มครองผู้ถือสิทธิ ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนา เช่น ไทย อินเดีย หรือบราซิล กลับมองว่าบทบัญญัตินี้ต้องเปิดช่องให้รัฐใช้เพื่อประโยชน์สาธารณสุขและความมั่นคงของประชาชนได้จริงตามเจตนารมณ์ของปฏิญญาโดฮาว่าด้วยข้อตกลง TRIPS และสาธารณสุข พ.ศ. 2544 (Doha Declaration on TRIPS and Public Health 2001)

2.2 ความตกลงการค้าเสรีที่ประเทศไทยเป็นภาคี

นอกจาก TRIPS Agreement แล้ว ประเทศไทยยังมีพันธกรณีด้านทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้ความตกลงการค้าเสรีทั้งในระดับพหุภาคีและทวิภาคีหลายฉบับ ซึ่งมีมาตรการคุ้มครองที่เข้มงวดกว่ามาตรฐานขั้นต่ำของ TRIPS Agreement หรือที่เรียกว่า TRIPS-Plus Standards¹⁶ เช่น ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (CPTPP) ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิบัตรยา (Pharmaceutical Patents) การคุ้มครองข้อมูลทางยา (Data Exclusivity) และการบังคับใช้สิทธิ (Enforcement Measures) ที่มีมาตรฐานสูงกว่า TRIPS Agreement¹⁷ เช่น การขยายอายุสิทธิบัตรในกรณีการล่าช้าในการออกใบอนุญาตผลิต และการเพิ่มกลไกเยียวยาผู้ถือสิทธิบัตรจากการละเมิดในตลาดยา เป็นต้น

ในขณะที่ ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) มีแนวทางที่สมดุลกว่า CPTPP โดยยึดหลักความยืดหยุ่นตาม TRIPS Agreement แต่ก็ยังคงกำหนดมาตรฐานบางประการที่สูงกว่ากฎหมายไทย

¹⁵ William J. Davey, Op. cit., p. 45.

¹⁶ Daniel Gervais, Op. cit., p. 288.

¹⁷ Ruse-Khan and Henning Grosse, Time for a TRIPS-plus world?, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 6 (9) (2011), p. 8.

ในบางสาขา เช่น การคุ้มครองโปรแกรมคอมพิวเตอร์ในฐานะวรรณกรรม การขยายระยะเวลาคุ้มครองลิขสิทธิ์ และการเพิ่มบทว่าด้วยความร่วมมือทางเทคนิคด้านทรัพย์สินทางปัญญา ทั้งนี้ พันธกรณีภายใต้ CPTPP และ RCEP ส่งผลโดยตรงต่อการปรับปรุงกฎหมายภายในของประเทศไทยในหลายฉบับ เช่น

- พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 (ที่แก้ไขเพิ่มเติม) เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 27 แห่ง TRIPS Agreement และข้อบทว่าด้วยการอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ
- พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 เพื่อให้รองรับพันธกรณีตามมาตรา 22-24 แห่ง TRIPS Agreement และแนวทางคุ้มครอง GI ตาม RCEP
- พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2558 และ 2565) เพื่อสอดคล้องกับ บทบัญญัติการคุ้มครองผลงานดิจิทัลและการบังคับใช้สิทธิตาม WIPO Internet Treaties

ในปี ค.ศ. 2022 (พ.ศ. 2565) ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีของสนธิสัญญาอินเทอร์เน็ตขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO Internet Treaties) ได้แก่ WIPO Copyright Treaty (WCT) และ WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT) ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญที่สร้างมาตรฐานสากลในการคุ้มครองสิทธิในผลงานดิจิทัลและสิทธิของนักแสดง ศิลปิน และผู้ผลิตบันทึกเสียงในบริบทเศรษฐกิจดิจิทัล¹⁸

2.3 บทบาทของกฎหมายแบบอ่อน (Soft Law) และแนวปฏิบัติสากล

นอกจากสนธิสัญญาที่มีผลผูกพันทางกฎหมายแล้ว ระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศยังถูกกำกับด้วยเครื่องมือกฎหมายเชิง Soft Law และแนวปฏิบัติสากลที่กำหนดโดยองค์กรระหว่างประเทศต่าง ๆ เช่น องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization: WIPO) องค์การอนามัยโลก (WHO) และสหประชาชาติ (UN)¹⁹

ตัวอย่างเช่น ปฏิญญาโดฮาฯ ซึ่งยืนยันสิทธิของประเทศสมาชิกในการคุ้มครองสาธารณสุขเหนือสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา แม้จะมีใช้พันธกรณีในดับท TRIPS Agreement แต่มีสถานะเป็นแนวปฏิบัติสำคัญในการตีความกฎหมาย²⁰ จึงสรุปได้ว่า แนวปฏิบัติ Soft Law เหล่านี้จึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดมาตรฐานเชิงนโยบายและการตีความข้อกฎหมาย แม้มิใช่กฎหมายผูกพันในทางเทคนิค²¹

ในเชิงหลักกฎหมายระหว่างประเทศ แนวปฏิบัติประเภท Soft Law แม้มิได้มีผลผูกพันโดยตรงเช่น สนธิสัญญา (Treaty) แต่กลับมีบทบาทสำคัญในการตีความ และเสริมความหมายของพันธกรณีตามกฎหมายที่

¹⁸ โปรดดู WIPO, *Thailand deposits instruments of accession to WIPO internet treaties*, 1st ed., (Geneva : World Intellectual Property Organization, 2022).

¹⁹ Gregory C. Shaffer and Mark A. Pollack, Hard vs. soft law : alternatives, complements, and antagonists in international governance, *Minnesota Law Review* 94 (1) (2010), p. 717.

²⁰ โปรดดู World Trade Organization (WTO). *Doha declaration on the TRIPS agreement and public health*. WT/MIN (01)/DEC/2, 2001.

²¹ Frederick M. Abbott and Jerome H. Reichman, The Doha round's public health legacy : strategies for the production and diffusion of patented medicines under the amended TRIPS provisions, *Journal of International Economic Law* 10 (4) (2007), p. 954.

มีผลบังคับใช้ (Binding Law)²² ตัวอย่างเช่น ปฏิญญาโตฮาฯ มักถูกอ้างอิงโดยคณะผู้พิจารณา (Panel) ภายใต้ องค์การการค้าโลก เพื่อยืนยันการตีความมาตรา 31 แห่งความตกลง TRIPS Agreement ในลักษณะที่เปิด พื้นที่ให้รัฐใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเพื่อวัตถุประสงค์ด้านสาธารณสุขโดยไม่ถือเป็นการละเมิดพันธกรณี นอกจากนี้ แนวปฏิบัติขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ว่าด้วยแนวทางการบริหารสิทธิบัตรและเครื่องหมาย การค้า รวมถึงหลักเกณฑ์ Model Provisions ขององค์การอนามัยโลก (WHO) ยังได้รับการอ้างอิงเป็น แนวทางการตีความในการร่างหรือแก้ไขกฎหมายภายในของรัฐสมาชิก เช่น พระราชบัญญัติสิทธิบัตรฯ และพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ฯ ของประเทศไทย การพัฒนา Soft Law จึงมีลักษณะเป็นกฎหมายที่ไม่มีผลผูกพัน แต่มีอิทธิพลทางบรรทัดฐาน ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมระหว่างพันธกรณีทางกฎหมายกับความยืดหยุ่นทางนโยบายของรัฐ

2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายภายในประเทศกับพันธกรณีระหว่างประเทศ

การบูรณาการระหว่างกฎหมายภายในประเทศของไทยกับพันธกรณีระหว่างประเทศถือเป็นความท้าทาย สำคัญด้านการบริหารกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะเมื่อข้อบัญญัติกฎหมายระหว่างประเทศบางประการ อาจขัดแย้งหรือมีผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานที่รับรองโดยรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายมหาชนของประเทศไทย²³ กรณีตัวอย่าง การอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐในกรณียาต้านไวรัส HIV ที่ไม่สอดคล้องกับ TRIPS Agreement แต่ต้องพิจารณาควบคู่กับพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนในระบบกฎหมายภายใน²⁴

มีข้อสังเกตด้วยว่า ในระดับการบังคับใช้กฎหมายภายในประเทศได้ดำเนินการปรับปรุงกฎหมาย ลิขสิทธิ์ให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศและพัฒนาการของเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะ การตราพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 ซึ่งได้เพิ่มบทบัญญัติว่าด้วย มาตรการคุ้มครอง ทางเทคโนโลยี (Technological Protection Measures: TPM) และการบริหารสิทธิทางดิจิทัล (Digital Rights Management: DRM) รวมถึงกำหนดกลไกคุ้มครองสิทธิของผู้ให้บริการออนไลน์ (Internet Service Provider: ISP) เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์กับเสรีภาพของผู้ใช้บริการ ต่อมา ประเทศไทยได้ตราพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2558 (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2565 เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจดิจิทัล โดยเพิ่มเติมกลไก การแจ้งเตือนและระงับ เนื้อหาละเมิด การกำหนดหลักข้อยกเว้นความรับผิดของผู้ให้บริการ และการวางหลักเกณฑ์ว่าด้วย การจัดเก็บ ข้อมูลจราจรทางคอมพิวเตอร์ เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานในกระบวนการพิจารณาคดี ทั้งนี้ การปรับปรุงดังกล่าวมี ขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับการที่ประเทศไทยให้สัตยาบันเข้าร่วมเป็นภาคีในสนธิสัญญา WIPO Copyright Treaty (WCT) และ WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT)

²² ฤชดา มงกุฎ, ซอฟต์แวร์ (Soft Law) กับการบริหารราชการไทย: ข้อดี ข้อเสีย และข้อเสนอเชิงระบบ, *วารสารกฎหมาย OCS e-Journal*, 5 (4) (2568), น. 27-29.

²³ Supattra Taychakhoonavudh, Patent protection for pharmaceuticals in Thailand : balancing innovation and access to medicines, *Asian Journal of WTO & International Health Law and Policy*, 10 (2) (2015), p. 302.

²⁴ Susan K. Sell, TRIPS was never enough : vertical forum shifting, FTAs, ACTA, and TPP, *Journal of Intellectual Property Law*, 18 (2) (2011), pp, 415, 447-478.

ตารางเปรียบเทียบก่อน-หลังการแก้ไขพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

ประเด็นสำคัญ	ก่อนการแก้ไข (ก่อนปี 2558)	หลังการแก้ไข (พ.ศ. 2558 2561 และ 2565)
1. มาตรการคุ้มครองทางเทคโนโลยี (TPM) และการบริหารสิทธิทางดิจิทัล (DRM)	ไม่มีกลไกเฉพาะในการป้องกันการเจาะระบบหรือการละเมิดสิทธิในสื่อดิจิทัล	เพิ่มบทบัญญัติคุ้มครองระบบป้องกันการเข้าถึง (TPM) และข้อมูลการจัดการสิทธิ (DRM) ตามแนวทาง WIPO Internet Treaties ตามมาตรา 53/1-53/5 พ.ร.บ.ลิขสิทธิ์ฯ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2558)
2. ระบบแจ้งเตือนและระงับเนื้อหาละเมิด (Notice-and-Takedown) และข้อยกเว้นความรับผิดของผู้ให้บริการ (Safe Harbor)	ไม่มีระบบแจ้งเตือนหรือข้อยกเว้นความรับผิดสำหรับผู้ให้บริการ ISP	เพิ่มกลไกการแจ้งและระงับเนื้อหาละเมิดทางออนไลน์ (มาตรา 32/3-32/5) และหลัก Safe Harbor ให้ผู้ให้บริการพ้นความรับผิดเมื่อดำเนินการตามขั้นตอนอย่างสุจริต (พ.ร.บ.ลิขสิทธิ์ฯ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2558 และฉบับที่ 4 พ.ศ. 2561)
3. การให้สัตยาบันสนธิสัญญา WIPO Internet Treaties (WCT/WPPT)	ยังไม่ได้ให้สัตยาบัน	ไทยให้สัตยาบันในปี พ.ศ. 2565 และมีผลให้ต้องปรับปรุงกฎหมายลิขสิทธิ์ให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศทั้งสองฉบับ
4. การบังคับใช้สิทธิในผลงานดิจิทัล (Online Enforcement)	ใช้วิธีร้องทุกข์ทั่วไปขาดกลไกเฉพาะทาง	เพิ่มมาตรการศาลในการสั่งระงับการเผยแพร่ (Blocking Injunction) และกำหนดขั้นตอนรวบรวมพยานดิจิทัลตามแนว Forensic IP Investigation

ที่มา: ผู้เขียน, 2568.

อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติยังคงมีข้อจำกัดในการบังคับใช้กฎหมายลิขสิทธิ์ในสภาพแวดล้อมออนไลน์ โดยเฉพาะในกรณีการละเมิดผ่านระบบ Streaming เกือบ IPTV P2P Networks และแพลตฟอร์มสื่อสังคม ซึ่งมีลักษณะกระจายศูนย์และยากต่อการสืบค้นหลักฐานทางเทคนิค การบังคับใช้กฎหมายจึงต้องอาศัยกลไกเชิงศาล เช่น คำสั่งศาลเพื่อปิดกั้นเว็บไซต์ (Blocking Injunction) และการดำเนินการตามกระบวนการแจ้งและระงับ (Notice-and-Takedown)²⁵ ควบคู่กับความร่วมมือของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มออนไลน์ รวมถึงการพัฒนาขีดความสามารถของพนักงานเจ้าหน้าที่ด้าน การสืบสวนทางนิติวิทยาศาสตร์ทรัพย์สินทางปัญญา การจัดทำคู่มือแนวปฏิบัติสำหรับพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ ตลอดจนการใช้กระบวนการพิจารณาของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการบังคับใช้กฎหมายในคดีลิขสิทธิ์ดิจิทัลอย่างเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายภายในของไทยกับพันธกรณีระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนและท้าทายอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในแง่การบูรณาการให้ทั้งสองระบบสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้โดยไม่กระทบต่อหลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตัวอย่างเช่น การอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐในกรณีด้านไวรัส HIV ซึ่งแม้เป็นมาตรการที่สอดคล้องกับ มาตรา 31 แห่ง TRIPS Agreement แต่ในทางปฏิบัติกลับต้องพิจารณาควบคู่กับพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชน เช่น สิทธิในการเข้าถึงยาและบริการสาธารณสุขตามมาตรา 47 แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 และสิทธิในการมีชีวิตที่มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักสิทธิมนุษยชนสากล

²⁵ ศรุตยา ปิยะวัฒนกุล, แนวทางการบังคับใช้กฎหมายลิขสิทธิ์เกี่ยวกับการแจ้งให้ทราบและนำออก (notice and takedown): ขอบเขตการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (fair use), *บทบัญญัติ*, 79 (1) (2566), น. 39-43.

ในอีกมิติหนึ่ง การปรับปรุงกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศยังปรากฏชัดในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2558 และ พ.ศ. 2565) ซึ่งเป็นการปรับให้เข้ากับ WIPO Internet Treaties ได้แก่ WIPO Copyright Treaty (WCT) และ WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT) เพื่อรองรับสื่อดิจิทัลและการเผยแพร่ผลงานทางอินเทอร์เน็ต การแก้ไขดังกล่าวยังมุ่งให้สอดคล้องกับมาตรฐานของ TRIPS Agreement ว่าด้วยการบังคับใช้สิทธิ และมาตรการป้องกันการละเมิดในสภาพแวดล้อมดิจิทัล อีกทั้ง ปัญหาที่ตามมาคือการตีความและบังคับใช้ในทางปฏิบัติ ซึ่งอาจกระทบต่อเสรีภาพในการแสดงออก การเข้าถึงข้อมูล และสิทธิในการศึกษา อันเป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายไทยและอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: ICESCR) ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายภายในกับพันธกรณีระหว่างประเทศในด้านทรัพย์สินทางปัญญาจึงมิใช่เพียงกระบวนการถ่ายโอนกฎหมาย (Legal Transplantation) หรือการกลมกลืนกฎหมาย (Harmonization) แต่ยังคงอาศัยการตีความเชิงนโยบายอย่างระมัดระวังเพื่อธำรงดุลยภาพผลประโยชน์สาธารณะในสังคมไทย²⁶

3. กรณีศึกษาข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่มีประเทศไทยเกี่ยวข้อง

ในบริบทของกฎหมายระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญา ข้อพิพาทที่มีประเทศไทยเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการปรับตัวของระบบกฎหมายภายในประเทศภายใต้พันธกรณีในกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งในเชิงกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศและกฎหมายเศรษฐกิจระหว่างประเทศภายใต้กลไกของความตกลง TRIPS Agreement ความตกลงการค้าเสรีในระดับทวิภาคีและพหุภาคี ตลอดจนกลไกระงับข้อพิพาทขององค์การการค้าโลก (WTO Dispute Settlement Mechanism)

ในฐานะประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนามักต้องเผชิญกับความตึงเครียดระหว่างการต้องปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นสูงในด้านการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาตามข้อตกลงระหว่างประเทศ กับความจำเป็นในการใช้ดุลพินิจของรัฐเพื่อปกป้องผลประโยชน์พื้นฐานของประชาชน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่นักวิชาการด้านกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศเรียกกันว่า ความตึงเครียดระหว่างพันธกรณี IP ระหว่างประเทศกับพื้นที่เชิงนโยบายเพื่อประโยชน์สาธารณะของรัฐกำลังพัฒนา (Policy Space Dilemma)²⁷

เพื่อนำเสนอภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเกี่ยวกับพลวัตของข้อพิพาททรัพย์สินทางปัญญาที่มีประเทศไทยเกี่ยวข้องในระดับระหว่างประเทศ ในส่วนนี้ผู้เขียนจะวิเคราะห์กรณีศึกษาเฉพาะสำคัญ 5 ประการ อันได้แก่ กรณีการใช้มาตรการอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (Compulsory Licensing) ข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ข้อพิพาทเครื่องหมายการค้า ปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์และสิทธิในผลงานดิจิทัล ตลอดจนข้อพิพาทด้านการดำเนินคดีข้ามเขตอำนาจศาล (Cross-Border Litigation) ดังนี้

²⁶ Laurence R. Helfer, Regime shifting : the TRIPS agreement and new dynamics of international intellectual property lawmaking, *Yale Journal of International Law*, 29 (1) (2004), p. 23.

²⁷ Frederick M. Abbott and Jerome H. Reichman, Op. cit., p. 912.

3.1 กรณีการอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐสำหรับยาต้านไวรัส HIV

หนึ่งในกรณีตัวอย่างข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่มีประเทศไทยเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องและได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติ คือ กรณีการออกใบอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรสำหรับยาต้านไวรัส HIV และยารักษาโรคหัวใจระหว่างปี พ.ศ. 2549-2551 (ค.ศ. 2006-2008) การใช้มาตรการดังกล่าวของรัฐบาลไทยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงยาจำเป็นในราคาที่สามารถจ่ายได้ โดยอาศัยสิทธิตามข้อยกเว้นในมาตรา 31 ของ TRIPS Agreement ซึ่งกำหนดให้รัฐสมาชิกสามารถใช้สิทธิบัตรโดยไม่ได้รับความยินยอมจากเจ้าของสิทธิได้ในบางกรณี โดยเฉพาะในสถานการณ์ด้านสาธารณสุขและภาวะฉุกเฉินสาธารณะ²⁸

การดำเนินการของประเทศไทยสอดคล้องกับแนวปฏิบัติที่ได้รับความรับรองจากปฏิญญาโดฮาฯ ซึ่งยืนยันอย่างชัดเจนว่าประเทศสมาชิกมีสิทธิโดยชอบธรรมในการปกป้องสาธารณสุขของประชาชน และสามารถให้ความยืดหยุ่นของ TRIPS Agreement เพื่อคุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงยาและการรักษาพยาบาลในภาวะที่จำเป็น กรณีดังกล่าวของไทยจึงได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากหลายองค์กรระหว่างประเทศ อาทิ องค์การอนามัยโลก องค์กรด้านสิทธิมนุษยชน และเครือข่ายภาคประชาสังคมด้านสิทธิสาธารณสุขทั่วโลก²⁹

อย่างไรก็ตาม การใช้มาตรการอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรของประเทศไทยก่อให้เกิดแรงกดดันทางการเมืองและเศรษฐกิจจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะบริษัทยาข้ามชาติซึ่งเป็นเจ้าของสิทธิบัตรยา ตลอดจนรัฐบาลประเทศพัฒนาแล้วบางประเทศ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้จัดให้ประเทศไทยอยู่ในบัญชีเฝ้าระวังพิเศษ (Priority Watch List) ภายใต้ระบบ Special 301 Report³⁰ ของสำนักงานผู้แทนการค้าสหรัฐอเมริกา (Office of the United States Trade Representative: USTR)³¹ ซึ่งเป็นเครื่องมือทางการค้าสำคัญที่ใช้ประเมินประสิทธิภาพระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศคู่ค้า และอาจมีผลกระทบทางการค้าและสิทธิพิเศษทางภาษี (Generalized System of Preferences: GSP) ตามมา

กรณีดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของความขัดแย้งในระดับโครงสร้างระหว่างสองระบบกฎหมายหลักในระบบกฎหมายระหว่างประเทศ ได้แก่ ระบบสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในฐานะทรัพย์สินเอกชนที่ได้รับความคุ้มครองตามสนธิสัญญา TRIPS Agreement กับระบบสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะสิทธิในการมีสุขภาพ (The Right to Health) ซึ่งได้รับการรับรองภายใต้ ICESCR ความตึงเครียดเชิงโครงสร้างนี้จึงกลายเป็นหนึ่งในประเด็นถกเถียงที่สำคัญที่สุดในกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศร่วมสมัย

²⁸ Hoen T. and Ellen F.M., *The global politics of pharmaceutical monopoly power : drug patents, access, innovation and the application of the WTO Doha declaration on TRIPS and public health*, 1st ed., (Diemen : AMB Publishers, 2009), p. 15.

²⁹ โปรดดู WTO. *Doha declaration on the TRIPS agreement and public health*. WT/MIN(01)/DEC/2, 2001.

³⁰ มีข้อสังเกตด้วยว่า ชื่อ *Special 301* มาจาก section 301 special ของกฎหมายการค้าของสหรัฐอเมริกา (U.S. Trade Act of 1974) ซึ่งให้อำนาจฝ่ายบริหารสหรัฐฯ ใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและตอบโต้ประเทศที่มีแนวทางการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาไม่เป็นไปตามที่สหรัฐฯ เห็นว่าควรจะเป็น

³¹ USTR. *2022 special 301 report*. Washington D.C. : Office of the United States Trade Representative, 2022.

ในบริบทของประเทศไทย กรณีการอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรในยาต้านไวรัส HIV นับเป็นบทเรียนสำคัญในการออกแบบนโยบายสาธารณะด้านทรัพย์สินทางปัญญาและสาธารณสุข ที่ต้องสามารถรักษาสมดุลระหว่างการปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศกับการดำรงผลประโยชน์สาธารณะของประชาชน

3.2 กรณีข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ถือเป็นอีกหนึ่งประเด็นข้อพิพาทสำคัญของประเทศไทยในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในกรณี “ข้าวหอมมะลิไทย (Thai Hom Mali Rice)” ซึ่งรัฐบาลไทยได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ทั้งภายในประเทศและในต่างประเทศ³² เพื่อป้องกันการแอบอ้างชื่อและรักษาภาพลักษณ์ของสินค้าส่งออกที่มีชื่อเสียงระดับโลก ปัญหาสำคัญเกิดจากความแตกต่างของระบบกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะระหว่างระบบการจัดประเภทเฉพาะตัว (Sui Generis) ของสหภาพยุโรปซึ่งจัดให้ GI เป็นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาโดยเฉพาะ กับระบบของสหรัฐอเมริกาซึ่งคุ้มครองชื่อทางภูมิศาสตร์ผ่านกฎหมายเครื่องหมายการค้า ภายใต้หมวดเครื่องหมายรับรอง (Certification Marks) หรือเครื่องหมายร่วม (Collective Marks) ความแตกต่างนี้ทำให้ประเทศไทยประสบอุปสรรคในการขอรับการคุ้มครองชื่อ Thai Hom Mali Rice ในตลาดสหรัฐอเมริกา³³ ซึ่งต้องพิสูจน์ทั้งคุณลักษณะเฉพาะของสินค้าและความเชื่อมโยงทางภูมิศาสตร์อย่างเข้มงวดตามหลักของ U.S. Lanham Act (15 U.S.C. §1054)

ในระดับพหุภาคี ประเด็น GI ยังเป็นข้อถกเถียงในกรอบ WTO โดยเฉพาะในกรณี *EC - Protection of Trademarks and Geographical Indications for Agricultural Products and Foodstuffs* (DS174/DS290) ที่สหรัฐอเมริกาและออสเตรเลียยื่นฟ้องสหภาพยุโรปเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติในการคุ้มครอง GI เฉพาะประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป คณะผู้พิจารณาวินิจฉัยว่า สหภาพยุโรปละเมิดหลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ (National Treatment) ภายใต้มาตรา 3-4 แห่ง TRIPS Agreement แต่ยืนยันความชอบด้วยกฎหมายของระบบ Sui Generis ในการคุ้มครอง GI ได้ หากไม่เลือกปฏิบัติระหว่างรัฐสมาชิกและรัฐภายนอก คดีดังกล่าวจึงมีนัยสำคัญต่อไทยในแง่แนวทางตีความมาตรา 22-24 แห่ง TRIPS Agreement และเป็นบทเรียนสำหรับการยกระดับพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล รวมถึงการเตรียมความพร้อมของไทยในการเจรจาความตกลงการค้าเสรีที่มีขอบเขตด้าน GI เข้มงวด เช่น CPTPP และ FTA³⁴

3.3 กรณีข้อพิพาทเครื่องหมายการค้าและละเมิดเครื่องหมายการค้าระหว่างประเทศ

ข้อพิพาทด้านเครื่องหมายการค้าเป็นอีกมิติหนึ่งของความท้าทายทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่ประเทศไทยต้องเผชิญในบริบทระหว่างประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทั้งด้านขาออก คือ การปกป้องสิทธิของผู้ประกอบการไทยที่ขยายกิจการไปต่างประเทศ และด้านขาเข้า คือ การคุ้มครองสิทธิของผู้ประกอบการ

³² โปรดดู กรมทรัพย์สินทางปัญญา, รายชื่อผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์, สืบค้นวันที่ 19 ตุลาคม 2568, จาก <https://ipthailand.go.th/th/gi-012.html>

³³ WTO, *European Communities - Protection of Trademarks and Geographical Indications for Agricultural Products and Foodstuffs* (WT/DS174/R and WT/DS290/R, Reports of the Panel, 15 March 2005).

³⁴ Felix Addor and Alexandra Grazioli, Geographical indications beyond wines and spirits : a roadmap for a better protection for geographical indications in the WTO TRIPS agreement, *Journal of World Intellectual Property*, 5 (6) (2002), p. 868.

ต่างชาติภายในประเทศ ตัวอย่างในด้านแรก ได้แก่ คดีเครื่องหมายการค้าของบริษัทไทยที่จดทะเบียนในต่างประเทศแล้วถูกละเมิดหรือถูกยื่นคำขอจดซ้ำโดยบุคคลอื่น เช่น กรณีการพิพาทเครื่องหมาย “Red Bull” ระหว่างบริษัท T.C. Pharmaceutical Industries Co., Ltd. ของไทยกับ Red Bull Vitamin Drink Co., Ltd.³⁵ ในประเทศจีน ซึ่งศาลประชาชนสูงสุด (Supreme People’s Court, 2021) มีคำพิพากษายืนยันว่า เครื่องหมาย Red Bull ในจีนยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของบริษัทไทย โดยอาศัยหลักสุจริต (Good Faith) ตามกฎหมายเครื่องหมายการค้าของจีน กรณีนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการบริหารสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของผู้ประกอบการไทยในต่างประเทศและความจำเป็นในการทำ ความตกลงระหว่างหน่วยงานทะเบียนเครื่องหมายของแต่ละรัฐเพื่อป้องกันการจดทะเบียนโดยไม่สุจริต

ในทางกลับกัน ประเทศไทยยังคงเผชิญปัญหาการละเมิดเครื่องหมายการค้าของบริษัทข้ามชาติภายในประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในตลาดสินค้าปลอม (Counterfeit Goods) และการละเมิดในช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ (E-Commerce Platforms)³⁶ เช่น Shopee และ Lazada ซึ่งมักถูกระบุไว้ในรายงาน Special 301 Report ของสำนักงานผู้แทนการค้าสหรัฐฯ (USTR) ว่าประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่ต้องปรับปรุงการบังคับใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา³⁷ มาตรการภายในที่เกี่ยวข้อง เช่น การตรวจยึดสินค้าละเมิดโดยกรมศุลกากร การดำเนินคดีโดยกองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (ปอศ.) และการฟ้องคดีอาญาต่อผู้ละเมิดล้วนมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงกดดันทางกฎหมาย นอกจากนี้ การที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีพิธีสารมาดริด (Madrid Protocol) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 (ค.ศ. 2017) ยังส่งผลให้ระบบการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าไทยเชื่อมโยงกับระบบสากลมากขึ้น ผู้ประกอบการทั้งไทยและต่างชาติจึงสามารถยื่นคำขอคุ้มครองเครื่องหมายการค้าในหลายประเทศได้ผ่านช่องทางเดียวกัน ซึ่งช่วยลดภาระทางธุรการแต่ก็เพิ่มความซับซ้อนของข้อพิพาทในระดับพหุภาคี

3.4 ข้อพิพาทภาษีศุลกากรและการบังคับใช้มาตรการทางการค้าต่อสินค้าอันมีลิขสิทธิ์

ข้อพิพาทในคดี *Thailand – Cigarettes (Philippines) (DS371)* เป็นคดีสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของการบังคับใช้มาตรการทางการค้าซึ่งเกี่ยวพันกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาโดยตรง โดยในคดีนี้ ฟิลิปปินส์ได้ยื่นฟ้องประเทศไทยต่อองค์การการค้าโลก (WTO) เมื่อปี พ.ศ. 2551 (ค.ศ. 2008) โดยกล่าวหาว่ามาตรการประเมินราคาศุลกากร (Customs Valuation) และการจัดเก็บภาษีอาสูบของไทย ภายใต้ Customs Act B.E. 2469 และประกาศกระทรวงการคลังบางฉบับ มีลักษณะเลือกปฏิบัติต่อสินค้ายาสูบนำเข้าจากฟิลิปปินส์ที่มีเครื่องหมายการค้าของบริษัทฟิลิปปินส์ เช่น Philip Morris (Thailand) Ltd. เมื่อเทียบกับสินค้ายาสูบที่ผลิตในประเทศ ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนหลักการปฏิบัติที่ไม่เลือกปฏิบัติ (National Treatment) ตาม มาตรา III แห่งความตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีและการค้า (GATT 1994) และหลักการประเมิน

³⁵ Supreme People’s Court of China, Red Bull Vitamin Drink Co., Ltd. v T.C. Pharmaceutical Industries Co., Ltd. (2021) (China Trademark Dispute Case).

³⁶ กรมทรัพย์สินทางปัญญา, การละเมิดเครื่องหมายการค้าไทยในต่างประเทศ, สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2568, จาก <https://ipthailand.go.th/th/infographic/item/การละเมิดเครื่องหมายการค้าไทยในต่างประเทศ.html>

³⁷ โปรดดู USTR. 2022 special 301 report. Washington D.C. : Office of the United States Trade Representative, 2022.

ราคาโดยพิจารณาจากมูลค่าการทำธุรกรรม ตามความตกลงว่าด้วยการประเมินราคาศุลกากร (Agreement on Customs Valuation) ทั้งนี้ กรณีดังกล่าวยังมีมิติที่เชื่อมโยงกับทรัพย์สินทางปัญญาในส่วนของเครื่องหมายการค้า (Trademarked Goods) ซึ่งได้รับผลกระทบจากนโยบายทางภาษีและการนำเข้า เนื่องจากส่งผลต่อสิทธิทางเศรษฐกิจของเจ้าของเครื่องหมายการค้าต่างประเทศโดยตรง³⁸

อนึ่ง คณะผู้พิจารณาตัดสินของ WTO (Panel) ได้วินิจฉัยเมื่อปี พ.ศ. 2553 (ค.ศ. 2010) ว่ามาตรการของไทยบางประการไม่สอดคล้องกับพันธกรณีภายใต้ GATT 1994 โดยเฉพาะในส่วนของการปฏิบัติต่อสินค้านำเข้าและการใช้มาตรการตรวจสอบที่ซ้ำซ้อนเกินสมควร และแนะนำให้ไทยแก้ไขกฎหมายศุลกากรและแนวปฏิบัติให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม คดีนี้มีได้เป็นข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญาโดยตรง หากแต่มิใช่สำคัญต่อการตีความหลักการไม่เลือกปฏิบัติ (Non-Discrimination) และหลักการบังคับใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้าอย่างเป็นธรรม ซึ่งมีผลต่อการค้าสินค้าที่มีเครื่องหมายการค้าทั่วโลก สำหรับประเทศไทย คดีนี้สะท้อนบทเรียนสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างการใช้อำนาจทางศุลกากรเพื่อคุ้มครองเศรษฐกิจภายใน กับการปฏิบัติตามมาตรฐานระหว่างประเทศว่าด้วยการค้าสินค้าที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา อันเป็นการขยายขอบเขตของข้อพิพาททรัพย์สินทางปัญญา ให้ครอบคลุมถึงมิติของการบังคับใช้กฎหมายทางการค้าในเชิงระบบด้วย³⁹

ทั้งนี้ จากรายงาน USTR Special 301 ปี 2025 ระบุว่า ประเทศไทยยังคงอยู่ในกลุ่มบัญชีเฝ้าระวังพิเศษ โดยในปีเดียวกันนี้มีประเทศในรายชื่อ Watch List ทั้งหมด 18 ประเทศ สะท้อนว่าประเด็นละเมิดลิขสิทธิ์ออนไลน์และการบังคับใช้กฎหมายยังเป็นโจทย์สำคัญของไทยต่อไป ทั้งยังเป็นการคงสถานะต่อเนื่องตั้งแต่ไทยถูกปรับจากประเทศที่ต้องจับตามองเป็นพิเศษ (Priority Watch List) มาเป็นประเทศเฝ้าระวัง (Watch List) ในปี พ.ศ. 2560 (ค.ศ. 2017) เป็นต้นมา ซึ่งหลายสำนักวิจัยยืนยันแนวโน้มดังกล่าวไว้เช่นกัน ขณะเดียวกัน ข้อมูลเชิงปริมาณด้านการบังคับใช้ล่าสุดชี้ว่า เฉพาะ 8 เดือนแรกของปี พ.ศ. 2568 (ค.ศ. 2025) ไทยยึดของละเมิดได้มากกว่า 2.9 ล้านชิ้น มูลค่าเกิน 1,000 ล้านบาท และหากเทียบกับปี พ.ศ. 2567 (ค.ศ. 2024) ช่วงครึ่งปีแรกพบว่า จำนวนคดีลดลงราวร้อยละ 20.19 แต่จำนวนของกลางที่ยึดเพิ่มขึ้นร้อยละ 33.73 สะท้อนการกดดันแหล่งกักตุน/คลังสินค้าและเครือข่ายออนไลน์อย่างเข้มข้นมากขึ้น นอกจากนี้ IIPA ยังยืนยันในหนังสือยื่นต่อ USTR ปี พ.ศ. 2025 ว่าปัญหาละเมิดลิขสิทธิ์ดิจิทัลยังเป็นความกังวลหลักในหลายตลาด (รวมทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) และเสนอรายชื่อประเทศที่ควรอยู่ในบัญชีเฝ้าระวังของกระบวนการ Special 301 ต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับภาพรวมสถานะของไทยในปีดังกล่าว⁴⁰

³⁸ World Trade Organization, *Thailand-customs and fiscal measures on cigarettes from the Philippines (WT/DS371)*, Retrieved October 20, 2025, from https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds371_e.htm

³⁹ โปรดดู Office of the United States Trade Representative, 2011 Special 301 Report (USTR 2011) 36–38 ซึ่งระบุถึงความเชื่อมโยงระหว่างมาตรการทางภาษีของไทยกับการคุ้มครองสิทธิทางทรัพย์สินทางปัญญาในสินค้ายาสูบภายใต้กรอบ WTO.

⁴⁰ Office of the United States Trade Representative, 2025 special 301, Retrieved October 20, 2025, from Report https://ustr.gov/sites/default/files/files/Issue_Areas/Enforcement/2025%20Special%20301%20Report%20%28final%29.pdf?utm

การละเมิดลิขสิทธิ์ในประเทศไทยมีลักษณะหลายมิติ ทั้งการจำหน่ายสำเนาผิดกฎหมายของภาพยนตร์ เพลง ซอฟต์แวร์ เกมคอมพิวเตอร์ และหนังสือ รวมทั้งการเผยแพร่เนื้อหาละเมิดผ่านระบบออนไลน์ ซึ่งทวีความรุนแรงขึ้นในยุคดิจิทัล อาทิ เว็บไซต์ Streaming ผิดกฎหมาย ระบบ IPTVเถื่อน การแชร์ไฟล์ผ่านระบบ Peer-to-Peer (P2P) และการกระทำละเมิดบนแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์⁴¹

อนึ่ง เพื่อตอบสนองต่อแรงกดดันระหว่างประเทศ และเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในยุคดิจิทัล รัฐบาลไทยได้มีความพยายามปรับปรุงกฎหมายลิขสิทธิ์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2558 และ พ.ศ. 2565) เพื่อรองรับมาตรการคุ้มครองในระบบออนไลน์ อาทิ การบัญญัติเกี่ยวกับการละเมิดในระบบดิจิทัล (Digital Rights Infringement) ระบบการแจ้งให้ทราบและนำออก มาตรการป้องกันการหลีกเลี่ยงเทคโนโลยีป้องกันลิขสิทธิ์ รวมถึงการเพิ่มโทษความผิดทางอาญาสำหรับผู้ประกอบการเว็บไซต์ละเมิด⁴²

อย่างไรก็ดี การบังคับใช้กฎหมายลิขสิทธิ์ในทางปฏิบัติยังคงมีข้อจำกัด ทั้งในด้านความพร้อมของเจ้าหน้าที่รัฐ ข้อจำกัดของงบประมาณ การตีความกฎหมายของศาล และความร่วมมือข้ามชาติในการสืบสวนดำเนินคดีข้ามพรมแดน⁴³

3.5 กรณีข้อพิพาทด้าน Cross-Border Litigation ที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา

ในยุคเศรษฐกิจดิจิทัลและเศรษฐกิจไร้พรมแดน ข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญามักขยายขอบเขตเกินกว่าศาลภายในประเทศ โดยมีลักษณะข้ามพรมแดน (Cross-Border) ทั้งในด้านคู่กรณี สถานที่กระทำละเมิด และเขตอำนาจศาลที่พิจารณาคดี กรณีเช่นนี้ปรากฏได้ทั้งในรูปการดำเนินคดีเอกชนระหว่างบริษัทข้ามชาติ และในกระบวนการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐกับนักลงทุน (Investor-State Dispute Settlement: ISDS) ซึ่งผู้ลงทุนอาจอ้างสิทธิตามสนธิสัญญาคุ้มครองการลงทุนเพื่อคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา⁴⁴ ตัวอย่างคดีสำคัญในต่างประเทศ เช่น *Philip Morris Asia Ltd v. Australia (UNCITRAL, 2015)* ที่บริษัทผู้ผลิตบุหรี่ฟ้องรัฐบาลออสเตรเลียโดยอ้างว่ากฎหมาย Plain Packaging เป็นการเวนคืนเครื่องหมายการค้าโดยปริยายขัดต่อข้อตกลงการลงทุนระหว่างออสเตรเลียและฮ่องกง ซึ่งอนุญาโตตุลาการได้ยกฟ้องโดยเห็นว่าผู้ฟ้องใช้สิทธิในทางที่ไม่สุจริต แต่คดีนี้มีนัยสำคัญเพราะยืนยันอำนาจรัฐในการออกกฎหมายเพื่อสาธารณสุขแม้กระทบสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

อีกคดีคือ *Eli Lilly and Company v. Government of Canada (ICSID Case No. UNCT/14/2, 2017)* ซึ่งบริษัทผู้ถือสิทธิบัตรยาฟ้องรัฐบาลแคนาดาภายใต้ข้อตกลง NAFTA โดยอ้างว่าการเพิกถอนสิทธิบัตรบาง

⁴¹ Seungwha Yoo and Jung-Hoon Kwak, Digital copyright protection in developing countries : the case of Thailand, *Journal of World Intellectual Property*, 17 (3-4) (2014), pp. 130-146

⁴² พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 27 ถึงมาตรา 31.

⁴³ William van Caenegem, *Intellectual and industrial property law*, 1st ed., (Cambridge : Cambridge University Press, 2015), p. 220.

⁴⁴ Gary B. Born and Peter B. Rutledge, *International civil litigation in United States courts*, 5th ed., (New York : Aspen Publishers, 2015), p. 835.

รายการตามหลักเกณฑ์ว่าด้วยการใช้ประโยชน์ได้ (Utility Requirement) เป็นการละเมิดมาตรฐานการปฏิบัติที่เป็นธรรมและเที่ยงธรรม อย่างไรก็ดี คณะอนุญาโตตุลาการมีคำชี้ขาดยกฟ้อง โดยเห็นว่ารัฐมีสิทธิใช้ดุลพินิจในการตีความกฎหมายสิทธิบัตรของตนโดยไม่เป็นการละเมิดพันธกรณีระหว่างประเทศ ทั้งสองคดีจึงเป็นตัวอย่างเชิงเปรียบเทียบที่สะท้อนแนวโน้มการใช้กลไก ISDS เพื่อคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา และเป็นบทเรียนสำคัญสำหรับประเทศไทยในการเตรียมความพร้อมทางกฎหมายและนโยบาย เพื่อรักษาคุณภาพระหว่างการคุ้มครองนักลงทุนกับอำนาจอธิปไตยของรัฐในการกำหนดนโยบายสาธารณะ⁴⁵

นอกจากการดำเนินคดีในศาลปกติ (Judicial Litigation) แล้ว ข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญายังปรากฏในรูปแบบของการฟ้องคดีข้ามพรมแดนและกระบวนการอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศภายใต้กลไก ISDS โดยในส่วนของคดีระหว่างเอกชน ตัวอย่างเช่น กรณีบริษัทซอฟต์แวร์ต่างชาติยื่นฟ้องบริษัทไทยในศาลสหรัฐอเมริกา⁴⁶ กล่าวหาว่ามีการละเมิดลิขสิทธิ์ภายในประเทศไทย โดยอาศัยหลักรัฐมีอำนาจเหนือตัวบุคคลตามเกณฑ์การติดต่อขั้นต่ำ (Minimum Contacts) เพื่อเชื่อมโยงจำเลยกับมลรัฐนั้น พร้อมทั้งมีการพิจารณาเรื่องการเลือกกฎหมาย (Choice of Law) และความไม่สะดวกในการพิจารณาคดีของศาล (Forum non Conveniens) ในการกำหนดกฎหมายและศาลที่เหมาะสม ศาลบางมลรัฐของสหรัฐฯ ยังมีอำนาจกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษเพื่อวัตถุประสงค์ในการป้องปราม ซึ่งมีไม่มาตรฐานสากลและไม่เป็นที่ยอมรับในระบบกฎหมายไทยหรือยุโรป ส่วนในมิติของข้อพิพาทการลงทุน รัฐบาลไทยอาจถูกฟ้องภายใต้ ISDS หากมาตรการของรัฐกระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของนักลงทุนต่างชาติ เช่น กรณีการเพิกถอนสิทธิบัตรหรือการจำกัดการใช้สิทธิ ซึ่งนักลงทุนอาจอ้างการละเมิดมาตรฐานการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม หรือการเวนคืนโดยปริยาย อันสะท้อนถึงความจำเป็นที่ประเทศไทยต้องพัฒนารอบกฎหมายภายในให้รองรับข้อพิพาทข้ามพรมแดนและสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิกับอธิปไตยทางกฎหมายของรัฐ⁴⁷

ควรกล่าวด้วยว่า ในส่วนของการบังคับตามคำพิพากษาต่างประเทศ ประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติกฎหมายทั่วไปว่าด้วยการรับรองหรือบังคับคำพิพากษาที่ออกโดยศาลต่างประเทศให้มีผลโดยอัตโนมัติในราชอาณาจักร ดังนั้น คู่ความที่ประสงค์จะใช้บังคับคำพิพากษาดังกล่าวในประเทศไทยจำเป็นต้องยื่นฟ้องคดีใหม่ต่อศาลไทย โดยอาศัยคำพิพากษาต่างประเทศเป็นเพียงพยานเอกสารประกอบการพิจารณา ทั้งนี้ ศาลไทยจะพิจารณาตามหลักกฎหมายขัดกันแห่งกฎหมายภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 และอาจปฏิเสธไม่รับฟังคำพิพากษานั้นได้ หากเห็นว่าขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อีกทั้ง

⁴⁵ Van Den Bosch, Reinout, and Ben Depoorter, The enforcement of intellectual property rights : a case for hypocrisy, *Northwestern Journal of International Law & Business*, 37 (3) (2017), p. 397.

⁴⁶ โปรดดูคดี *Microsoft Corp. v. Does* (Eastern District of Virginia, 2013) เป็นคดีที่ Microsoft ยื่นฟ้องผู้กระทำการละเมิดซอฟต์แวร์ที่อยู่ต่างประเทศ (รวมถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บางราย) โดยอาศัย หลัก Personal Jurisdiction ว่าจำเลยมี Minimum Contacts กับสหรัฐฯ ผ่านการใช้เซิร์ฟเวอร์และโดเมนเนมในสหรัฐฯ ศาลอนุญาโตตุลาการให้ดำเนินกระบวนการแทนจำเลยไม่ทราบชื่อ (John Does) และออกคำสั่งยึดโดเมนและข้อมูลดิจิทัลเพื่อป้องกันการละเมิด; ดูเพิ่มเติม *Microsoft Corp. v. John Does 1-5*, No. 1:13-cv-01399 (E.D. Va. 2013).

⁴⁷ UNCTAD, *World investment report 2020 : international production beyond the pandemic*, 1st ed., (Geneva : United Nations, 2020), p. 33.

ประเทศไทยยังมิได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาฮากว่าด้วยการบังคับตามคำพิพากษาต่างประเทศในคดีแพ่งและพาณิชย์ ค.ศ. 2019 (Hague Judgments Convention 2019) แต่กำลังอยู่ในระหว่างการศึกษาแนวทางเข้าร่วมอนุสัญญาดังกล่าว ซึ่งหากมีการเข้าร่วมในอนาคต ย่อมจะส่งผลสำคัญต่อการยกระดับระบบการยอมรับและบังคับตามคำพิพากษาระหว่างประเทศของไทยให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับมาตรฐานสากลมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญของการดำเนินคดีข้ามเขตอำนาจศาล คือความแตกต่างของระบบกฎหมายในแต่ละประเทศในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่

- กฎหมายขัดกัน (Conflict of Laws) หรือกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล
- เขตอำนาจศาล (Jurisdiction)
- การบังคับตามคำพิพากษาข้ามพรมแดน
- นโยบายสาธารณะ (Public Policy) ซึ่งอาจกลายเป็นข้อจำกัดในการยอมรับคำพิพากษาต่างประเทศภายในประเทศไทย⁴⁸

ความซับซ้อนดังกล่าวนำไปสู่ความจำเป็นที่ประเทศไทยต้องเร่งพัฒนาศักยภาพเชิงกฎหมายในด้านกระบวนการพิจารณาพิพากษาระหว่างประเทศ (International Civil Procedure) และความร่วมมือระหว่างประเทศว่าด้วยการบังคับตามคำพิพากษาต่างประเทศ (International Judgment Enforcement Conventions) เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของภาคธุรกิจไทยในเวทีระหว่างประเทศ⁴⁹

4. ผลกระทบและความท้าทายเชิงกฎหมายและนโยบายสาธารณะของไทย

4.1 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุน

ข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญามีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อโครงสร้างเศรษฐกิจและความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่ประเทศไทยมีบทบาททั้งในฐานะประเทศผู้ใช้เทคโนโลยี (Technology User) และผู้ส่งออกผลิตภัณฑ์และบริการที่อาศัยทรัพย์สินทางปัญญา (IP-Based Exports)⁵⁰ ตัวอย่างเช่น ภาคอุตสาหกรรมดิจิทัล อุตสาหกรรมภาพยนตร์-ดนตรี อุตสาหกรรมอาหารที่ได้รับการคุ้มครองโดยสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และอุตสาหกรรมเครื่องสำอางและแฟชั่นต่างต้องพึ่งพาระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในการขยายตลาดสากล⁵¹

อย่างไรก็ดี เมื่อประเทศไทยถูกจัดอยู่ในรายชื่อ Priority Watch List ตามรายงาน Special 301 Report ของสำนักงานผู้แทนการค้าสหรัฐฯ ซึ่งสะท้อนการประเมินจากประเทศคู่ค้าหลักในด้านประสิทธิภาพ

⁴⁸ James Fawcett and Janeen Carruthers, *Private international law*, 1st ed., (Oxford : Oxford University Press, 2008), p. 215.

⁴⁹ Trevor C. Hartley, *International commercial litigation : text, cases and materials on private international law*, 1st ed., (Cambridge : Cambridge University Press, 2009), p. 156.

⁵⁰ WIPO, *World intellectual property indicators 2021*, 1st ed., (Geneva : World Intellectual Property Organization, 2021), p. 45.

⁵¹ Intarakumnerd, Patarapong, and Ponkwan Chairatana, Innovation policy for economic transition in Thailand, *Asian Journal of Technology Innovation*, 16 (2) (2008), p. 316.

ของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ความเชื่อมั่นของนักลงทุนต่างชาติอาจส่งผลกระทบต่อการรับรู้ความเสี่ยงของนักลงทุน ซึ่งควรตรวจสอบด้วยข้อมูลภาคสนาม/สถิติ FDI รายสาขา ทั้งนี้ ประเทศไทยเคยถูกจัดให้อยู่ใน Priority Watch List ติดต่อกันหลายปี แม้จะมีความพยายามในการแก้ไขกฎหมายและเพิ่มศักยภาพการบังคับใช้กฎหมายแล้วก็ตาม

ในอีกด้านหนึ่ง ประเทศที่สามารถยกระดับระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาให้โปร่งใส ทันสมัย และสอดคล้องกับมาตรฐานสากลจะสามารถดึงดูดการลงทุนทางตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment: FDI) ได้มากขึ้น โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่เน้นนวัตกรรมและเศรษฐกิจความรู้ เช่น เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) ฟินเทค (Fintech) และแพลตฟอร์มดิจิทัล (Digital Platforms)⁵² อีกทั้ง การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่มีประสิทธิภาพไม่เพียงสร้างความเชื่อมั่นให้นักลงทุน แต่ยังเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่สะท้อนหลักนิติธรรม (Rule of Law) และเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น สิงคโปร์ ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในประเทศที่มีระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพที่สุดในเอเชีย โดยรัฐบาลได้จัดตั้งสำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาแห่งสิงคโปร์ (Intellectual Property Office of Singapore: IPOs) เป็นองค์กรกำกับดูแลโดยเฉพาะ ทำให้สิงคโปร์กลายเป็นศูนย์กลางของการลงทุนในอุตสาหกรรมฟินเทคและนวัตกรรมดิจิทัลระดับภูมิภาค ในขณะที่ไอร์แลนด์ใช้นโยบายระบบสิทธิประโยชน์ทางภาษีสำหรับทรัพย์สินทางปัญญา (IP Box Regime) และกฎหมายภาษีที่เอื้อประโยชน์ต่อการลงทุนด้านทรัพย์สินทางปัญญา จนสามารถดึงดูดบริษัทเทคโนโลยีระดับโลก เช่น Apple Google และ Microsoft ให้ตั้งสำนักงานใหญ่ด้านการวิจัยและพัฒนา (R&D) ในยุโรป อีกทั้ง จีน ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของประเทศที่ประสบความสำเร็จในการใช้การปฏิรูปกฎหมายสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า เพื่อสร้างระบบการบังคับใช้ที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญา (IP Courts) ในปักกิ่ง เซี่ยงไฮ้ และกวางโจว ซึ่งช่วยยกระดับความเชื่อมั่นของนักลงทุนต่างชาติและส่งเสริมให้เกิดการถ่ายโอนเทคโนโลยีอย่างเป็นระบบ

หลักฐานเชิงประจักษ์จากงานศึกษาของ Maskus และคณะ ยืนยันว่า ประเทศที่มีกฎหมายคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเข้มแข็งมีแนวโน้มได้รับการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมที่พึ่งพานวัตกรรมและองค์ความรู้สูง เช่น อุตสาหกรรมชีวภาพและอุตสาหกรรมดิจิทัล ทั้งนี้ การมีกลไกการคุ้มครองที่มีประสิทธิภาพยังช่วยให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยี (Technology Transfer) และการสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐกับเอกชนในระยะยาว ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจยุคใหม่ให้ยั่งยืนและแข่งขันได้ในเวทีโลก⁵³

⁵² WTO, *Trade policy review: Thailand 2019*, 1st ed., (Geneva : World Trade Organization, 2019), p. 32; Keith E. Maskus, *Intellectual property rights in the global economy*, 1st ed., (Washington, D.C. : Institute for International Economics, 2000), p. 243.

⁵³ Keith E. Maskus, *Intellectual property rights and foreign direct investment*, 1st ed., (Minneapolis: Institute for Agriculture and Trade Policy, 2000), pp. 20-33.

นอกจากนี้ ข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญาในระดับระหว่างประเทศยังส่งผลต่อความสามารถในการเจรจาทางการค้าของไทย เช่น การเจรจา FTA กับประเทศคู่ค้า การรักษาสีทธิพิเศษทางภาษี (GSP) รวมถึงการดำรงสถานะความน่าเชื่อถือในระบบระหว่างประเทศ⁵⁴ การวางสมดุลที่เหมาะสมจึงเป็นโจทย์สำคัญของผู้กำหนดนโยบายเศรษฐกิจและกฎหมายระหว่างประเทศของไทย

4.2 ความท้าทายในการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์สาธารณะ

ข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญาในระดับระหว่างประเทศมิใช่เป็นเพียงข้อขัดแย้งทางเศรษฐกิจและการค้านั้น แต่ยังสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน อาทิ สิทธิในการเข้าถึงยาจำเป็น สิทธิในอาหารปลอดภัย สิทธิในความรู้และนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน⁵⁵ ในบริบทประเทศกำลังพัฒนาเช่น ประเทศไทย ความเข้มงวดของมาตรการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับ TRIPS-Plus จึงมักสร้างความกังวลว่าจะจำกัดขีดความสามารถของรัฐในการกำหนดนโยบายเพื่อคุ้มครองสาธารณประโยชน์

มาตรการ เช่น การใช้มาตรการอนุญาตให้ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (CL) เป็นเครื่องมือสำคัญที่เปิดให้รัฐสามารถใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาบางประเภทเพื่อปกป้องสุขภาพประชาชนโดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของสิทธิแต่ต้องจ่ายค่าตอบแทนอย่างเหมาะสม⁵⁶ ทั้งนี้ ดังที่ผู้เขียนได้อธิบายไปแล้วในหัวข้อก่อนหน้านี้ คือ การตัดสินใจของไทยในการออก CL ในกรณียาต้านไวรัส HIV และยารักษาโรคหัวใจในช่วงปี พ.ศ. 2549–2551 (ค.ศ. 2006–2008) ได้เผชิญแรงต่อต้านอย่างรุนแรงจากบริษัทยาข้ามชาติ รัฐบาลบางประเทศ และองค์การการค้าระหว่างประเทศ⁵⁷

นอกเหนือจากเรื่องสิทธิบัตรยาแล้ว ยังมีประเด็นการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมือง ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ที่เกี่ยวพันกับความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางวัฒนธรรมของประเทศด้วย⁵⁸ การยอมรับพันธกรณีในความตกลงการค้าเสรีบางฉบับ เช่น CPTPP อาจส่งผลกระทบต่อดุลอำนาจในการกำหนดนโยบายสาธารณะของประเทศสมาชิกกำลังพัฒนา เนื่องจากข้อผูกพันที่สูงกว่า TRIPS

ด้วยเหตุนี้ การกำหนดนโยบายสาธารณะในบริบททรัพย์สินทางปัญญาจึงต้องใช้องค์ประกอบมาตรการกฎหมายที่รักษาสมดุลผ่านการตีความ/ขั้นตอนที่โปร่งใสและจำกัดแคบตามวัตถุประสงค์สาธารณะ ซึ่งรัฐต้องคำนึงทั้งความจำเป็นในการคุ้มครองสิทธิผู้สร้างสรรค์นวัตกรรม และการธำรงไว้ซึ่งพื้นที่เชิงนโยบายเพื่อความมั่นคงทางสุขภาพ เศรษฐกิจ และความยุติธรรมในสังคม⁵⁹

⁵⁴ Yong-Shik Lee, Op. cit., p. 110.

⁵⁵ Laurence R. Helfer, Op. cit., p. 1.

⁵⁶ TRIPS, Article 31.

⁵⁷ Sean Flynn, Aisling Ghealbhain, and Mike Palmedo, Op. cit., p. 315.

⁵⁸ Ruse-Khan and Henning Grosse, *The protection of intellectual property in international law*, 1st end., (Oxford : Oxford University Press, 2018), p. 280.

⁵⁹ Susan K. Sell, Op. cit., p. 448; Abbott and Reichman, Op. cit., p. 921.

4.3 ปัญหาการสมดุลระหว่างการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญากับสิทธิพื้นฐานของประชาชน

ข้อพิพาทระหว่างประเทศในช่วงที่ผ่านมาได้สะท้อนชัดเจนว่าการออกแบบระบบคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาไม่ได้เป็นเพียงการปกป้องสิทธิเอกชนของผู้ทรงสิทธิเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบโดยตรงต่อการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย

ในมิติเชิงสาธารณสุข ระบบสิทธิบัตรที่เข้มงวดจนเกินไปอาจจำกัดการเข้าถึงยาโดยเฉพาะยาจำเป็นที่มีราคาแพง ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชน เช่น ยาต้านไวรัส HIV ยารักษามะเร็ง และยาสำหรับโรคเรื้อรัง⁶⁰ สิ่งนี้กลายเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญในการอภิปรายทางกฎหมายและจริยธรรมของกฎหมายสิทธิบัตรยุคใหม่⁶¹

ในอีกด้านหนึ่ง ระบบลิขสิทธิ์ดิจิทัลที่ขยายขอบเขตอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะมาตรการควบคุมการเข้าถึงข้อมูลดิจิทัล เช่น ระบบป้องกันการคัดลอก (Digital Rights Management: DRM) มาตรการป้องกันการหลีกเลี่ยงเทคโนโลยี (Anti-Circumvention Measures) และกฎ Liability ต่อ ISP อาจส่งผลกระทบต่อเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูล การวิจัย การศึกษา และสิทธิในการแสดงออกของประชาชนในสังคม⁶²

อนึ่ง ประเทศไทยในฐานะประเทศกำลังพัฒนาจึงต้องวางโครงสร้างกฎหมายภายในให้สามารถสร้างสมดุลอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการกำหนดมาตรการ Safeguard ที่มีประสิทธิภาพ เช่น

- การบัญญัติข้อยกเว้นและข้อจำกัด (Limitations and Exceptions) ในระบบลิขสิทธิ์เพื่อสนับสนุนการศึกษา วิจัย และการใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ⁶³
- ระบบ Fair Use หรือ Fair Dealing ที่ยืดหยุ่นพอสมควร เพื่อให้เกิดเสรีภาพทางวิชาการและนวัตกรรมใหม่⁶⁴
- ระบบ Compulsory Licensing ในกรณีจำเป็นเพื่อความมั่นคงทางสาธารณสุขและอาหาร
- มาตรการเพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นและสิทธิในทรัพยากรชีวภาพให้สอดคล้องกับหลักการ Access and Benefit Sharing (ABS) ตามแนวทางของอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ

ความท้าทายเชิงนโยบายจึงมิใช่เพียงการบังคับใช้สิทธิที่มีประสิทธิภาพ ควบคู่หลักความได้สัดส่วนและกลไกเยียวยา (Proportionality and Due Process) เพื่ออาร์งสมดุลระหว่างสิทธิเอกชนและสิทธิสาธารณะหากแต่ต้องพัฒนาระบบกฎหมายภายในประเทศให้สามารถรักษาดุลยภาพเชิงโครงสร้างระหว่างสิทธิเอกชนกับสิทธิสาธารณะอย่างสมดุลในระยะยาว⁶⁵

⁶⁰ Hoen T. and Ellen F. M., Op. cit., p. 27.

⁶¹ Laurence R. Helfer and Graeme W. Austin, *Human rights and intellectual property : mapping the global interface*, 1st ed., (Cambridge : Cambridge University Press, 2011), p. 132.

⁶² Peter K. Yu, Digital copyright enforcement measures and their human rights threats, *Intellectual Property Quarterly*, 4 (1) (2011), p. 894.

⁶³ Carlos M. Correa, Op. cit., p. 118.

⁶⁴ Martin Senftleben, *Copyright, limitations and the three-step test*, Alphen aan den Rijn, (Kluwer Law International, 2016), p. 58.

⁶⁵ Peter K. Yu, The international enclosure movement, *Indiana Law Journal*, 82 (4) (2007), p. 31.

4.4 บทบาทของไทยในกระบวนการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ

ในเวทีระหว่างประเทศ ไทยมีพัฒนาการด้านกฎหมายระหว่างประเทศอย่างต่อเนื่องในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการระงับข้อพิพาทด้านการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะภายใต้ระบบการระงับข้อพิพาทขององค์การการค้าโลก ซึ่งถือเป็นกลไกการระงับข้อพิพาทที่มีความเป็นสากล โปร่งใส และมีกระบวนการกึ่งตุลาการที่มีผลผูกพันในทางกฎหมาย⁶⁶

แม้ว่าที่ผ่านมาประเทศไทยยังไม่ค่อยปรากฏในฐานะภาคีโดยตรงของข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้ WTO (Disputing Party) แต่มีบทบาทสำคัญในฐานะประเทศผู้มีส่วนร่วม (Third Party) ในหลายกรณี ซึ่งช่วยให้ไทยมีโอกาสศึกษา วิเคราะห์ และสะสมประสบการณ์ในเชิงกฎหมายระหว่างประเทศ⁶⁷

อนึ่ง บทบาท Third Party ดังกล่าวทำให้ไทยสามารถแสดงจุดยืนเชิงนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับความยืดหยุ่นในระบบ TRIPS (TRIPS Flexibilities) โดยเฉพาะในประเด็นสิทธิเข้าถึงยา สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และสิทธิของประเทศกำลังพัฒนาในการรักษาพื้นที่เชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน⁶⁸

ควรกล่าวด้วยว่า นอกจากเวที WTO แล้ว ไทยยังมีบทบาทสำคัญในการผลักดันวาระการพัฒนาด้านทรัพย์สินทางปัญญา (WIPO Development Agenda) ในเวทีองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ซึ่งให้ความสำคัญกับการออกแบบระบบทรัพย์สินทางปัญญาให้เอื้อต่อการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนา มากกว่าการเน้นแต่เพียงการบังคับใช้สิทธิ

ทั้งนี้ การที่ประเทศไทยสามารถรักษาสอดคล้องในการกำหนดจุดยืนเชิงกฎหมายระหว่างประเทศโดยหลักเลี่ยงการเป็นคู่ขัดแย้งหลัก แต่ยังคงมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในเชิงเทคนิคและนโยบาย ถือเป็นยุทธศาสตร์ทางกฎหมายระหว่างประเทศที่ช่วยเสริมสร้างทั้ง “ความชอบธรรม” (Legitimacy) และ “ศักยภาพเชิงวิชาการและบุคลากร” (Capacity-Building) ของระบบกฎหมายไทย⁶⁹

4.5 แนวทางในการปรับปรุงกฎหมายภายในประเทศ

เพื่อตอบสนองต่อข้อพิพาทระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในอดีต และเตรียมความพร้อมในการเผชิญความท้าทายใหม่ในอนาคต ประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนาและปรับปรุงกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเป็นระบบและครอบคลุม โดยเน้นทั้งมิติของกฎหมายสารบัญญัติ (Substantive Law) และกฎหมายวิธีสบัญญัติ (Procedural Law) ควบคู่กัน ดังนี้

(1) การบังคับใช้กฎหมายเชิงดิจิทัล (Digital IP Enforcement) ในบริบทของเศรษฐกิจดิจิทัล การละเมิดลิขสิทธิ์ ซอฟต์แวร์ สื่อดิจิทัล และเครื่องหมายการค้าผ่านระบบการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-Commerce) และแพลตฟอร์มออนไลน์มีความซับซ้อนยิ่งขึ้น กฎหมายภายในจึงควรพัฒนากลไกในการสืบสวน รวบรวม

⁶⁶ Van den Bossche, Peter, and Werner Zdouc, *The law and policy of the world trade organization*, 4th ed., (Cambridge : Cambridge University Press, 2017), p. 222.

⁶⁷ Gregory C. Haffer and Mark A. Pollack, Op. cit., p. 722.

⁶⁸ Abbott and Reichman, Op. cit., p. 921.

⁶⁹ Peter K. Yu, Op. cit., p. 858.

พยานหลักฐานดิจิทัล การบังคับใช้คำสั่งศาลกับผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต รวมทั้งกลไกกระบวนการแจ้งและระงับที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสิทธิมนุษยชน⁷⁰

(2) ระบบข้อยกเว้นที่สมดุล ประเทศไทยควรกำหนดขอบเขตข้อยกเว้นให้ชัดเจน เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน เช่น การศึกษา วิจัย การเข้าถึงองค์ความรู้ และวัฒนธรรมดิจิทัล โดยเฉพาะการออกแบบระบบ Fair Use หรือ Fair Dealing ที่มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับบริบทประเทศกำลังพัฒนา

(3) ระบบบังคับใช้สิทธิตามสิทธิบัตรจำเป็นต้องพัฒนากระบวนการอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรให้มีความชัดเจน โปร่งใส มีขั้นตอนทางปกครองและตุลาการที่ชัดเจน เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 31 TRIPS Agreement และแนวปฏิบัติของปฏิญญาโดฮา

(4) ระบบอนุญาโตตุลาการและการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution for IP) ควรส่งเสริมกลไกอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) และการไกล่เกลี่ย (Mediation) สำหรับข้อพิพาททรัพย์สินทางปัญญา ทั้งในระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ โดยเฉพาะกรณีข้ามเขตอำนาจศาล ซึ่งจะช่วยลดความซับซ้อนและต้นทุนของภาคธุรกิจ

5. บทสรุป

5.1 สรุปสาระสำคัญของการศึกษา

งานศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยกำลังเผชิญแรงตึงระหว่างพันธกรณีตามความตกลงระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะความตกลง TRIPS Agreement และมาตรฐาน TRIPS-Plus ภายใต้ข้อตกลงการค้าเสรีกับพื้นที่เชิงนโยบายภายในประเทศที่จำเป็นต่อการคุ้มครองผลประโยชน์สาธารณะ เช่น สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน การดำเนินการตามพันธกรณีดังกล่าวในบริบทของประเทศไทย จึงเป็นความท้าทายเชิงโครงสร้างระหว่างสิทธิเอกชนกับสิทธิสาธารณะที่ต้องการการออกแบบกฎหมายและนโยบายอย่างรอบคอบ

ข้อค้นพบหลักของการศึกษา ประกอบด้วยสามประการสำคัญ คือ

(1) ประเทศไทยสามารถใช้ความยืดหยุ่นตามความตกลง TRIPS Agreement ได้จริง โดยเฉพาะการออกใบอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐสำหรับยาต้านไวรัส HIV และยาจำเป็นอื่น ซึ่งก่อให้เกิดผลเชิงบวกต่อการเข้าถึงยาและสาธารณสุขของประชาชน แต่ก็ต้องเผชิญแรงกดดันฝ่ายเดียวจากต่างประเทศ ผ่านกลไกเชิงนโยบาย เช่น Special 301 Report ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นมาตรการทางการค้าฝ่ายเดียวไม่ใช่กระบวนการระงับ ข้อพิพาทภายใต้ Dispute Settlement Understanding (DSU) ของ WTO

(2) ข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เครื่องหมายการค้า และลิขสิทธิ์ออนไลน์ สะท้อนถึงช่องโหว่ในการบังคับใช้กฎหมายและข้อยกเว้นในสื่อดิจิทัล โดยเฉพาะปัญหาการคุ้มครองสิทธิในระบบอิเล็กทรอนิกส์ การบังคับใช้ข้ามพรมแดน และความซับซ้อนระหว่างหน่วยงาน

⁷⁰ Peter K. Yu, Ibid, p. 860.

(3) ปัญหาคดีข้ามเขตอำนาจศาลและกลไกการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐกับนักลงทุน (ISDS) ส่งผลให้ภาคเอกชนไทยต้องแบกรับต้นทุนสูงในการพิสูจน์สิทธิและบังคับคดีในต่างประเทศ ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดของระบบกฎหมายภายในในการรองรับข้อพิพาทระหว่างประเทศ

ด้วยเหตุนี้ นโยบายจากข้อค้นพบดังกล่าว คือ ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนคุณภาพระหว่างการค้าเสรีในทรัพย์สินทางปัญญากับการคุ้มครองสิทธิของสาธารณะ ผ่านการปฏิรูปทั้งกฎหมายสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติ รวมถึงการพัฒนาขีดความสามารถเชิงสถาบัน เพื่อให้สามารถใช้ความยืดหยุ่นของ TRIPS Agreement ได้อย่างเต็มที่ในอนาคต อันจะช่วยคงไว้ซึ่งอธิปไตยทางนโยบายของรัฐในสภาพแวดล้อมเศรษฐกิจโลกที่มีการบังคับใช้มาตรฐานสูงขึ้น

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปรับปรุงกฎหมาย

เพื่อตอบสนองต่อพลวัตของข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความซับซ้อนยิ่งขึ้น ในบริบทของโลกยุคเศรษฐกิจดิจิทัล และเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของประเทศไทยในการกำหนดทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ทางกฎหมายระหว่างประเทศในระยะยาว ผู้เขียนขอเสนอแนวทางเชิงนโยบายและการปฏิรูปกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาภายในประเทศอย่างเป็นระบบและรอบด้านในหลายมิติที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

ประการแรก ประเทศไทยควรพัฒนากฎหมายภายในให้มีข้อยกเว้นและข้อจำกัดที่มีความสมดุลและเหมาะสมกับบริบทของประเทศกำลังพัฒนา เพื่อคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการเข้าถึงองค์ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี นวัตกรรม ตลอดจนสิทธิในการศึกษาและการวิจัยทางวิชาการอย่างเพียงพอ กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยควรได้รับการปรับปรุงในส่วนของบทบัญญัติเรื่องข้อยกเว้นให้รองรับรูปแบบการใช้ประโยชน์ใหม่ ๆ ในเศรษฐกิจฐานความรู้และเศรษฐกิจดิจิทัล อาทิ การทำ การสกัดและวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อความและฐานข้อมูล (Text and Data Mining: TDM) การวิจัยด้วยปัญญาประดิษฐ์ รวมถึงการขยายข้อยกเว้นเพื่อผู้พิการให้สอดคล้องกับ Marrakesh Treaty ที่ไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคี

ประการที่สอง ระบบการอนุญาตให้ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (CL) ควรได้รับการปรับปรุงกระบวนการพิจารณาให้มีความชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้ ทั้งในเชิงกฎหมายเนื้อหาและกฎหมายกระบวนการวิธี โดยควรกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจของหน่วยงานผู้มีความอำนาจไว้อย่างเป็นระบบ พร้อมจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะทางด้านเทคนิคในระดับปฏิบัติการ เพื่อรองรับกรณีการขอใช้สิทธิตามสิทธิบัตรที่เกี่ยวข้องกับสาธารณสุขและความมั่นคงทางอาหาร กระบวนการคำนวณค่าตอบแทนควรสะท้อนความเป็นธรรมและความสมเหตุสมผลทางเศรษฐศาสตร์ ทั้งนี้ การตีความและการออกแบบกระบวนการดังกล่าวควรอาศัยแนวทางของ ปฏิญญาโดฮาฯ ในฐานะแนวปฏิบัติสากลที่ยืนยันสิทธิของรัฐสมาชิกในการใช้ความยืดหยุ่นตามมาตรา 31 แห่งความตกลง TRIPS Agreement เพื่อคุ้มครองสาธารณสุข โดยมีได้เป็นข้อกำหนดผูกพันในเชิงรูปแบบการชดเชยหรืออัตราค่าตอบแทนโดยตรง

ประการที่สาม ในบริบทเศรษฐกิจดิจิทัล การยกระดับสมรรถนะของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาในสภาพแวดล้อมออนไลน์ (Digital IP Enforcement) ถือเป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างสำคัญของการคุ้มครองสิทธิและการธำรงนิติธรรมในมิติทรัพย์สินทางปัญญา รัฐพึงดำเนินการปรับปรุงกลไกการแจ้งเตือน

และระงับเนื้อหาละเมิดให้มีความชัดเจน โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ภายใต้ มาตรา 32/3 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 และได้รับการปรับปรุงเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2565 เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐาน WIPO Internet Treaties ซึ่งได้วางหลักเกณฑ์และกระบวนการวิธีว่าด้วย ทั้งนี้ การแจ้งและโต้แย้งการละเมิด การระงับหรือการคืนเนื้อหาที่ถูกกล่าวหา ตลอดจนหลักข้อยกเว้นความรับผิดของผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต โดยมุ่งหมายให้เกิดดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์กับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการสื่อสารของประชาชนตามหลักสิทธิมนุษยชน

ในทางปฏิบัติ ควรกำหนดระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติทางปกครอง เพื่อให้การใช้สิทธิตามกระบวนการดังกล่าวเป็นไปโดยมีความแน่นอนทางกฎหมาย ปราศจากการใช้อำนาจโดยพลการ และเคารพหลักความได้สัดส่วน ทั้งนี้ รัฐควรส่งเสริมกลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับผู้ประกอบธุรกิจแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อป้องกันและปราบปรามการละเมิดลิขสิทธิ์อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งพัฒนาองค์ความรู้และสมรรถภาพของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้าน การสืบสวนและวิเคราะห์พยานหลักฐานดิจิทัลให้สามารถตรวจจับ วิเคราะห์ และรับฟังพยานหลักฐานทางเทคโนโลยีในกระบวนการพิจารณาคดีได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชา และเป็นไปตามมาตรฐานสากล

ประการที่สี่ การส่งเสริมระบบการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution: ADR) โดยเฉพาะในข้อพิพาททรัพย์สินทางปัญญามีความสำคัญยิ่งในยุคปัจจุบันที่ข้อพิพาทมักมีลักษณะซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับเขตอำนาจศาลหลายประเทศ ประเทศไทยควรใช้ประโยชน์จากกลไกที่มีอยู่แล้ว เช่น ศูนย์อนุญาโตตุลาการประเทศไทย (Thailand Arbitration Center: THAC) และสถาบันอนุญาโตตุลาการ (Thai Arbitration Institute: TAI) โดยพัฒนาองค์ความรู้เฉพาะด้านทรัพย์สินทางปัญญาและเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้สามารถรองรับข้อพิพาทเชิงเทคนิคและข้อพิพาทระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศ เช่น WIPO Arbitration and Mediation Center (WIPO AMC) เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ มาตรฐานกระบวนการ และแนวทางปฏิบัติที่เป็นสากล ทั้งนี้ การพัฒนากลไก ADR ด้านทรัพย์สินทางปัญญาควรตั้งอยู่บนหลักความเป็นกลางของสถาบัน ความเชื่อมั่นของคู่กรณี และสอดคล้องกับกรอบกฎหมายไทยว่าด้วยอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545 เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในเชิงระบบกฎหมาย

ประการที่ห้า ประเทศไทยควรลงทุนในการพัฒนาบุคลากรผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเชิงยุทธศาสตร์อย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติของกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศ กฎหมายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และกฎหมายการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเจรจาความตกลงการค้าเสรีในอนาคตที่มีข้อบทด้านทรัพย์สินทางปัญญาเข้มงวดมากขึ้น ทั้งนี้ ควรมอบหมายให้กระทรวงพาณิชย์ (กรมทรัพย์สินทางปัญญา) ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาและสถาบันการศึกษา จัดตั้งโครงการพัฒนาศักยภาพนักกฎหมายระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้กรอบกฎหมายว่าด้วยการพัฒนากำลังคนภาครัฐ (เช่น พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการพัฒนาข้าราชการฯ) เพื่อให้เกิดเส้นทางอาชีพและการพัฒนาทักษะเฉพาะทางอย่างต่อเนื่อง

ในเชิงปฏิบัติ ควรกำหนดแผนระยะ 3-5 ปี โดยมีตัวชี้วัดที่ชัดเจน เช่น (1) จำนวนบุคลากรที่ผ่านการอบรมเชิงลึกด้าน TRIPS CPTPP และกลไก DSU / ISDS ไม่น้อยกว่า 50 คนต่อปี (2) การจัดทำฐานข้อมูลกฎหมายเปรียบเทียบระหว่างประเทศที่เปิดเผยสู่สาธารณะ (3) การส่งบุคลากรเข้าร่วมโครงการ WIPO / WTO Fellowship หรือ WTO Chair Programme ในแต่ละปี และ (4) การจัดตั้งเครือข่ายวิชาการและภาครัฐเพื่อเชื่อมโยงงานวิจัยกับการเจรจาระดับนโยบาย ผลลัพธ์ที่คาดหวังคือการยกระดับขีดความสามารถต่อรองของไทยในเวทีการค้าโลก พร้อมธำรงความยืดหยุ่นเชิงนโยบายและปกป้องผลประโยชน์สาธารณะ

ประการที่หก ประเทศไทยควรใช้ความยืดหยุ่นภายใต้ความตกลง TRIPS (TRIPS Flexibilities) อย่างเต็มศักยภาพ เพื่อธำรงดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเอกชนกับการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ โดยเฉพาะในการเจรจาความตกลงการค้าเสรี (FTA) ฉบับใหม่ที่มีบทบัญญัติด้านทรัพย์สินทางปัญญาในลักษณะ TRIPS-Plus เช่น CPTPP หรือ FTA ไทย-สหภาพยุโรป (Thai-EU FTA) รัฐบาลไทยควรกำหนดท่าทีเชิงรุกในการเจรจาโดยยืนยันสิทธิของรัฐในการใช้มาตรา 31 แห่ง TRIPS Agreement ว่าด้วยการอนุญาตให้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (CL) ตลอดจนสิทธิในการคุ้มครองสาธารณสุข ความมั่นคงทางอาหาร และสิทธิในการเข้าถึงความรู้ของประชาชน ทั้งนี้ ควรส่งเสริมให้เกิดการตีความเชิงก้าวหน้าต่อบทบัญญัติ TRIPS ให้สอดคล้องกับ Doha Declaration on TRIPS and Public Health ซึ่งรับรองสิทธิเสรีของประเทศกำลังพัฒนาในการกำหนดนโยบายด้านสาธารณสุขและนวัตกรรมอย่างอิสระ นอกจากนี้ การใช้ TRIPS flexibilities ยังควรถูกบูรณาการเข้ากับยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) และเศรษฐกิจดิจิทัลของไทย เพื่อให้ประเทศสามารถต่อยอดศักยภาพด้านนวัตกรรมภายในได้โดยไม่ถูกจำกัดด้วยพันธกรณีที่เกินจำเป็น และยังคงรักษาพื้นที่เชิงนโยบาย (policy space) สำหรับการปฏิรูปกฎหมายในอนาคตอย่างยั่งยืน

5.3 แนวโน้มในอนาคตของข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของไทย

ในอนาคต ข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญาของไทยมีแนวโน้มจะทวีความซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะใน 3 มิติหลัก ได้แก่

มิติแรก เศรษฐกิจดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI Digital IP) กล่าวคือ หากข้อพิพาทจะโยกจากการลอกเลียนสำเนาไปสู่สิทธิและข้อยกเว้นเชิงอัลกอริทึม โดยเฉพาะ TDM/AI training และสิทธิในฐานข้อมูล รัฐควรวางข้อยกเว้นเฉพาะกิจเพื่อการวิจัยที่ผ่าน three-step test ควบคุมมาตรการคุ้มครองข้อมูลและความโปร่งใสของชุดข้อมูล⁷¹

มิติที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมาย IP กับสิทธิมนุษยชน กล่าวคือ ประเด็นเรื่องสิทธิในการเข้าถึงยาวัคซีน และข้อมูลในภาวะฉุกเฉิน เช่น การระบาดของ COVID-19 สะท้อนความจำเป็นในการออกแบบระบบทรัพย์สินทางปัญญาให้สมดุลกับสิทธิขั้นพื้นฐาน

⁷¹ Peter K. Yu, *Artificial Intelligence, Big Data and Intellectual Property: Protecting Computer-Generated Works in the United States*, *Fordham Law Review*, 88 (2) (2020), pp. 939-943.

มิติที่สาม การเมืองเศรษฐกิจระหว่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงภูมิรัฐศาสตร์ทางการค้าและความตึงเครียดระหว่างประเทศมหาอำนาจ เช่น สหรัฐฯ-จีน อาจสร้างแรงกดดันทางนโยบาย IP ต่อประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งไทยในฐานะศูนย์กลางการผลิตและลงทุนในภูมิภาคอาเซียน⁷²

บรรณานุกรม

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2568). *การละเมิดเครื่องหมายการค้าไทยในต่างประเทศ*, สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2568, จาก <https://ipthailand.go.th/th/infographic/item/การละเมิดเครื่องหมายการค้าไทยในต่างประเทศ.html>
- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2568). *รายชื่อผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์*, สืบค้นวันที่ 19 ตุลาคม 2568, จาก <https://ipthailand.go.th/th/gi-012.html>
- กฤษฎา มุงคุณ. (2568). ซอฟต์แวร์ (Soft Law) กับการบริหารราชการไทย: ข้อดี ข้อเสีย และข้อเสนอเชิงระบบ. *วารสารกฎหมาย OCS e-Journal*, 5 (4), 27-29.
- ศรุตยา ปิยะวัฒนกุล. (2566). แนวทางการบังคับใช้กฎหมายลิขสิทธิ์เกี่ยวกับการแจ้งให้ทราบและนำออก (notice and takedown): ขอบเขตการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (fair use), *บทบัญญัติ*, 79 (1), 39-43.
- Abbott, Frederick M. (2003). Trips in Seattle: The not-so-surprising failure and the future of the TRIPS agenda. *Berkeley Technology Law Journal*, 18 (1).
- Abbott, Frederick M. (2005). The WTO medicines decision: World pharmaceutical trade and the protection of public health. *American Journal of International Law*, 99 (2).
- Abbott, Frederick M., and Reichman, Jerome H. (2007). The Doha round's public health legacy: Strategies for the production and diffusion of patented medicines under the amended TRIPS provisions. *Journal of International Economic Law*, 10 (4).
- Addor, Felix, and Grazioli, Alexandra. (2002). Geographical indications beyond wines and spirits: A roadmap for a better protection for geographical indications in the WTO TRIPS agreement. *Journal of World Intellectual Property*, 5 (6).
- Born, Gary B., and Rutledge, Peter B. (2015). *International civil litigation in United States courts*. 5th ed.. New York : Aspen Publishers.
- Correa, Carlos M. (2007). *Intellectual property rights, the WTO and developing countries: The TRIPS agreement and policy options*. 1st ed.. New York : Zed Books.
- Davey, William J. (2005). *The WTO dispute settlement system*. 1st ed.. Cambridge : Cambridge University Press.

⁷² Yong-Shik Lee, *Law and Development: Theory and Practice*, Op. cit., p. 110.

- Fawcett, James, and Carruthers, Janeen. (2008). *Private international law*. 1st ed.. Oxford : Oxford University Press.
- Flynn, Sean, Ghealbain, Aisling, and Palmedo, Mike. (2009). An economic justification for open access to essential medicines in developing countries. *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 37 (2).
- Gervais, Daniel. (2010). *Intellectual property, trade and development : strategies to optimize economic development in a TRIPS plus era*. 1st ed.. Oxford : Oxford University Press.
- Grosse Ruse-Khan, Henning. (2018). *The protection of intellectual property in international law*. 1st ed.. Oxford : Oxford University Press.
- Helfer, Laurence R. (2004). Regime shifting : The TRIPS agreement and new dynamics of international intellectual property lawmaking. *Yale Journal of International Law*, 29 (1).
- Helfer, Laurence R., and Austin, Graeme W. (2011). *Human rights and intellectual property : mapping the global interface*. 1st ed.. Cambridge : Cambridge University Press.
- Hoen, Ellen F.M. 't. (2009). *The global politics of pharmaceutical monopoly power : Drug patents, access, innovation and the application of the WTO Doha declaration on TRIPS and public health*. 1st ed.. Diemen : AMB Publishers.
- IIPA. (2020). *International intellectual property alliance 2020 special 301 report on copyright protection and enforcement*. Washington D.C. : IIPA.
- Intarakumnerd, Patarapong, and Chairatana, Ponkwan. (2008). Innovation policy for economic transition in Thailand. *Asian Journal of Technology Innovation*, 16 (2).
- Kur, Annette, and Senftleben, Martin. (2017). *European trade mark law: A commentary*. 1st ed.. Oxford : Oxford University Press.
- Maskus, Keith E. (2000). *Intellectual property rights in the global economy*. 1st ed.. Washington, D.C. : Institute for International Economics.
- Müller, Ronald, and McMullin, James. (2012). The red bull trademark battles in Europe: Lessons in international trademark law. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 7 (1).
- Office of the United States Trade Representative. (2025). *2025 special 301*. Retrieved October 20, 2025, from Report https://ustr.gov/sites/default/files/files/Issue_Areas/Enforcement/2025%20Special%20301%20Report%20%28final%29.pdf?utm
- Ritchie, Mark. (2014). The Thai jasmine rice GI case: The global politics of geographical indications. *The Journal of World Intellectual Property*, 17 (5-6).

- Ruse-Khan, Henning Grosse. (2011). Time for a TRIPS-plus world?. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 6 (9).
- Sell, Susan K. (2011). TRIPS was never enough : Vertical forum shifting, FTAs, ACTA, and TPP. *Journal of Intellectual Property Law*, 18 (2).
- Shaffer, Gregory C. and Pollack, Mark A. (2010). Hard vs. soft law : Alternatives, complements, and antagonists in international governance. *Minnesota Law Review*, 94 (1).
- Taychakhoonavudh, Supattra. (2015). Patent protection for pharmaceuticals in Thailand : Balancing innovation and access to medicines. *Asian Journal of WTO & International Health Law and Policy*, 10 (2).
- UNCTAD. (2020). *World investment report 2020 : International production beyond the pandemic*. 1st ed.. Geneva : United Nations.
- USTR. (2022). *2022 special 301 report*. 1st ed.. Washington D.C. : Office of the United States Trade Representative.
- Van Caenegem, William. (2015). *Intellectual and industrial property law*. 1st ed.. Cambridge : Cambridge University Press.
- Van Den Bossche, Reinout, and Depoorter, Ben. (2017). The enforcement of intellectual property rights : a case for hypocrisy. *Northwestern Journal of International Law & Business*, 37 (3).
- Van Den Bossche, Peter, and Zdouc, Werner. (2017). *The law and policy of the world trade organization*. 4th ed.. Cambridge : Cambridge University Press.
- WIPO. (2020). *World intellectual property indicators 2021*. Geneva : World Intellectual Property Organization.
- WIPO. (2022). Thailand deposits instruments of accession to WIPO internet treaties. Geneva : World Intellectual Property Organization.
- World Trade Organization (WTO). (1994). Agreement on trade-related aspects of intellectual property rights (TRIPS agreement). Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1C.
- World Trade Organization (WTO). (2001). Doha declaration on the TRIPS agreement and public health. WT/MIN(01)/DEC/2.
- World Trade Organization (WTO). (2019). Trade policy review : Thailand 2019. Geneva : World Trade Organization.

- World Trade Organization. (2025). *Thailand-customs and fiscal measures on cigarettes from the Philippines (WT/DS371)*. Retrieved October 20, 2025, from https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds371_e.htm
- Yu, Peter K. (2007). The international enclosure movement. *Indiana Law Journal*, 82 (4).
- Yu, Peter K. (2011). Digital copyright enforcement measures and their human rights threats. *Intellectual Property Quarterly*, 4 (1).
- Yu, Peter K. (2020). Artificial intelligence, big data and intellectual property : protecting computer-generated works in the United States. *Fordham Law Review*, 88 (2).